

תעודה

קריאה דחופה לעזרת ירושלים (ספטמבר 1187)

אורה לימור

בארבעה ביולי 1187 הובס צבא האבירים הצלבני בקרב קרני-חטיין. המלך, גי דה לחיניאן (Guy de Lusignan), נפל בשבי ועמו אחדים מן הבארונים הגדולים של הממלכה. 'הצלב האמיתי', צלבו של ישו, שריד הקדושה החשוב ביותר בעולם הנוצרי, שנלקח לקרב כמגן שמיימי שאין לנצחו, נתפס בידי המוסלמים והובל לדמשק. צלאח א-דין חס על חיי המלך, ואולם הלוחמים של המסדרים הצבאיים — הטמפלרים וההוספיטלרים — הוצאו כולם להורג. כתריסר אלפים שבויים נוצרים נלקחו לשוקי העבדים של סוריה ונמכרו שם במחיר זעום.

בקרב קרני-חטיין פסק למעשה קיום הצבא הצלבני. הערים והמבצרים נותרו ריקים ממגיניהם, שיצאו להשתתף בקרב הגדול. התבוסה גרמה דמוראליזאציה במחנה הצלבני, שנותר ללא הנהגה, מושפל מן התבוסה ומנפילת הצלב בידי המוסלמים, וחסר כל יכולת התגוננות. תוך זמן קצר נפלה מרבית הממלכה הצלבנית בידי צלאח א-דין, שניצל את נצחונו המוחץ ובמסע מהיר כבש את כל הערים והמבצרים שיכול היה לכבוש, אם בקרב ואם על-ידי הצעת תנאי-כניעה נוחים לנוצרים. כך נפלו בידי צלאח א-דין טבריה, בירת נסיכות הגליל, נצרת, עכו, וערי החוף — חיפה, קיסריה, ארסוף ויפו; יישובי הגליל, ובהם ציפורי; שומרון ושכם, בית-שאן ויריחו; ובצפון — אכזיב, צרפת (Sarepta), צידון, ביירות וגבל. גם מיראבל, יפו ואיבלין (יבנה) נכבשו, ובקירבת ירושלים — רמלה ולוד, בית-לחם וחברון, לטרון ובית-גוברין. לבסוף, בארבעה בספטמבר, חודשיים בדיוק לאחר קרב חטיין, כבש צלאח א-דין גם את אשקלון.

ירושלים, מטרתו של צלאח א-דין, נותרה עתה לבדה לפני המוסלמים. בעיר היו תושבים רבים, חלקם הגדול פליטים, ואולם נושאי הנשק היו מעטים, לאחר שהכוח העיקרי, ובתוכו גדודי המלך, הוכחד בקרב חטיין. ב-17 בספטמבר הגיעו המוסלמים אל העיר וב-20 בו שמו עליה מצור. ב-2 באוקטובר, לאחר משא-ומתן, נמסרו מפתחות העיר לצלאח א-דין, ובא הקץ על ירושלים הצלבנית.

*

מכתבו של איראקליוס, פטריארך ירושלים, אל האפיפיור אורבאן השלישי נכתב בין 4 בספטמבר (שהיה אשקלון נזכרת בין הערים שכבר נפלו לפני צלאח א-דין) לבין ה-20 בו (ראשית המצור על ירושלים), והינו התעודה הצלבנית היחידה שהגיעה לידינו מן התקופה שבין קרב קרני-חטיין לבין נפילת העיר.¹ מתוארת בו הפורענות שידעה הארץ, ומונים על-פי סדר את אסונותיה: הצלב

3

1 המכתב הנכלל בכתב-יד מינכן, Clm 28195, נמצא על-ידי ב"ז קר והוחדר על-ידו בלוויית מבוז: B.Z. Kedar, 'Ein Hilferuf aus Jerusalem vom September 1187', *Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters*, 38, 1 (1982), pp. 112-122 [להלן: קדר]. קטע של המכתב נתגלה עוד קודם-לכן בכתב-יד אחר. W. Heinemeyer (ed.), *Chronica Fuldensis: Die Darmstädter Fragmente der Fuldaer Chronik*, ראה: Cologne—Vienna 1976, pp. 87-91

תחילת איגרת איראקליוס, פטריארך הירושלמים, אשר נשלחה אל האפיפיור אורבאנוס.

לאדון הקדוש ביותר, לאביו אורבאנוס, כהן עליון ואב עולמי של הכנסייה הרומית הקדושה, איראקליוס, ברשות האל פטריארך הכנסייה האומללה של תחיית כריסטוס, [נושא] ברכה והכנעה מטורה כיאות למעמדו.

בקושי מסוגלים אנו, אב נערץ, לספר באוזני חסידותך את גדל יגוננו ומכאובנו, אנו אשר שרדנו לראות בימינו את שברון עמנו ואת עזובתה העגומה והאומללה של כנסיית ירושלים הקדושה, ושניתן הקודש לכלבים.¹ אכן אב קדוש, חרונות האדון עברו עלינו, ביעותיו צמתותונו,² הוא אשר גם חמתו שותה רוחי,³ עת הוסיף יגון על מכאובנו.⁴ כי התיר שהצלב הקדוש נותן החיים, מעוז ישועתנו היחיד והמיוחד, ילכד בידי הטראקים,⁵ בעוד אחינו המכובדים, הבישופים של לוד ושל עכו,⁶ בהיותם בשירותו, האחד נשבה והאחר נפל בקרב. אף את מלכנו ואת צבא הנוצרים כולו מסר בידי הפגאנים, ומכל אשר היו במלחמה, אחדים נפלו בחרב, אחדים הובלו בשבי, ואך מעטים ניצלו בברחם. ולא די באלה לאיובי צלבו של כריסטוס להשבעת אכזריותם, אלא שגם בנסותם למחות מתחת פני השמיים את השם הנוצרי, תפטו והכניעו תחת עולם את ערי ארץ הקודש ומבצריה – גבל (Gybeletum), ביירות, צידון, עכו (Acharon), טבריה, נצרת, שומרון (Sebastea), שכם (Neapolis), חיפה (Cayphas), קיסריה, ארטוף (Assur), יפו, אשקלון, לוד, יבנה (Ibelin), טורן,⁷ מיראבל,⁸ בית-לחם וחברון – וכמעט את כל תושביה כילו לפי חרב. וי, אב נערץ, כך נמסרה בידי הפגאנים ארץ הקודש נחלת הצלוב. וי, כך השליך האדון את נחלתו ולא חמל,⁹ בקפצו באף רחמיו.¹⁰ תבחן נא חסידותך ותראה אם יש מכאוב כמכאובנו,¹¹ ותכאב נא באהבת האדון הצלוב ובאהבתנו על גודל מכאובנו כי רב. שהרי עיר הקודש ירושלים, אשר רגילה היתה לפנים לשלוט בארצות השכנות למרחוק, עד כדי כך צרו עליה אויבי צלבו של ישו, שאיש מתושביה אינו יוצא חופשי אל מחוץ לחומותיה, וכך אף אנשי צור שניצלו בדרך כלשהי. אך, אלא אם כן יפקדנו הנוגה ממרום¹² ברוב רחמיו, ומתוך השתתפותך בסבלנו, הנתונים בשיאה המאיים של מצוקתנו, תעורר אבהותך באמצעות מכתבים ושליחים מיוחדים, את כל נסיכי ארצות המערב לחוש לעזרת ארץ הקודש, איננו מאמינים כלל כי אנו נוכל להגן עליה במשך מחצית השנה. שהרי לבטח יודע הוד קדושתך, כי לו היו באים הטראקים על עיר הקודש במלחמה שנסתיימה לא מכבר,¹³ היו מוצאים אותה נטושה כליל ממגנינם. ועל כן, יען כי לא נותר לנו מקלט מבלעדי אלהים, שבנו לשטוח בדמעות לרגלי קדושתך את מכותינו וכאבינו הקשים מנשוא, כמו ילדים לאביהם, כמו ניצולי שבר-אונה לנמל, על-מנת שבאהבתך האבהית ינועו מעיק עלינו ועל ירושלים עיר הקודש, ובתמיכת חסותך יתרצה האדון לנחלתו ויגאל משחת חיינו,¹⁴ ובעצתך ועזרתך ישלח לנו האדון במהרה את זה אשר עתיד

* München, Bayerische Staatsbibliothek, Clm 28195, fols. 48v-49r

- 1 מתי ז ו.
- 2 תהלים פז יז.
- 3 איוב ו ד.
- 4 ירמיהו מה ג.
- 5 כינוי לתורכים.
- 6 ברנארד מלוד ורופינוס מעכו. ראה קדר, עמ' 120, הערה 6.
- 7 טורן דה שבאלייה, היא לטרון.
- 8 היום מגדל-צוק ליד ראש-העין.
- 9 איכה ב ב.
- 10 תהלים עז י.
- 11 איכה א יב.
- 12 לוקאס א עח.
- 13 קרב קרני-חטיין. לדברי איראקליוס המצב אז היה אנוש עוד יותר מאשר בעת כתיבת המכתב.
- 14 תהלים קג ד.

להשלח, כדי להקל מצוקת ארצו, ולנתן את התקפות האויב המכות בה בעו. יתרה מזו, צלאח אדין, אשר הארץ כולה בידו, עומד כבר לפני ירושלים, ומדי יום ביומו מצפים אנו כי יבוא לתת עליה מצור. שהרי, מלבד צור ופטרה, את כל הארכיבישופויות והבישופויות של הפטריארכאט שלנו כבר תפס.

אלה שמות הערים והמבצרים של ארץ ירושלים אשר כבשו התורכים:

גבל, בירות, עכו, טורן,¹⁵ קאסטלום נובום,¹⁶ טבריה וכל אשר בתחומה, חיפה, קיסריה, ארסוף, יפו, אשקלן, יבנה, רמלה (Ramatha), לוד, מיראבל, תארנטה (Tharenta),¹⁷ בית-נובא (Bethenopolis),¹⁸ חברון, פיר (Fiy),¹⁹ בית-לחם, מהמוריה (Machumia),²⁰ מבצר אליהו הקדוש (Castrum sancti Helie),²¹ מבצר אנגידיוס (Castrum Egidii),²² שכם, ג'נין (Gerinen), שומרון, נצרת, הר-תבור.

- 15 מבצר תבנין בגליל העליון.
16 מבצר סמוך למרגליות בגליל העליון.
17 לפי הצעתו של קדר רנטייה ליד לוד. ראה קדר, עמ' 117-118.
18 בקרבת לטרון.
19 וראה: ע' קלוגר, שני אתרים צלבניים בדרום שפלת יהודה, טבע וארץ, כד (תשמ"ב), עמ' 254-256.
20 אל-בירה.
21 קדר (עמ' 119) מזהה את המקום 22 ק"מ צפונית מזרחית מירושלים, בכפר טייבה.
22 כנראה הכפר סנגיל, 28 ק"מ צפונה מירושלים (שם, שם).